TEJET ADÓ ÁLLATFAJOK IV.

ÚJVILÁGI TEVEFÉLÉK

Dr. Kenéz Árpád
Állattenyésztési
Teljesítményvizsgáló Kft.

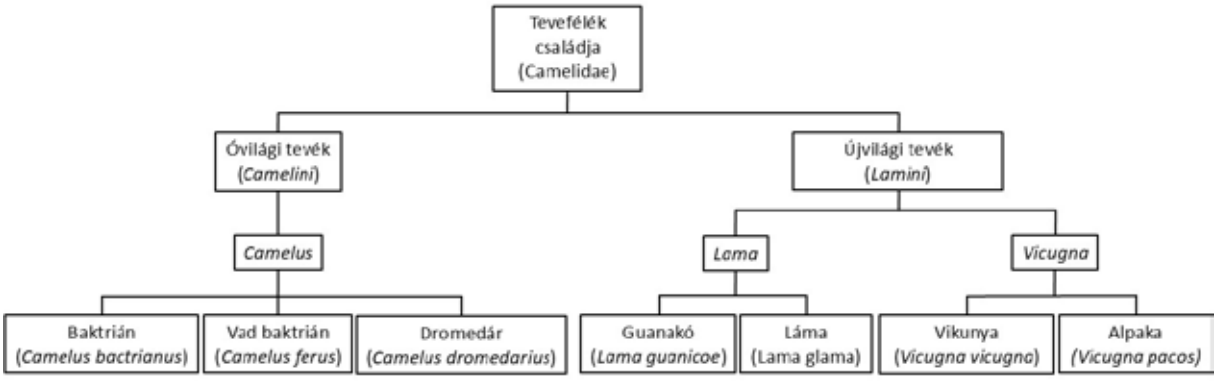

1. ábra: *A tevefélék családjának fajai*

Az előző két cikkben az óvilági tevefélét, a dromedárt és a baktriánt vettük górcső alá. Most azonban a púp nélküli, dél-amerikai fajok következnek, amelyek sok tekintetben mutatnak hasonlóságot púpos rokonaikkal, de akadnak bőven eltérések is. Ám mindenképpen közös bennük, hogy többes hasznosítású fajok, és az adott területen élők számára fontos háziállatok, nélkülük az élet egyes közösségek számára lényegesen nehezebb lenne.

Láma (*Llama glama*)

Fosszilis lábnyomok alapján a tevefélék Észak-Amerikában már éltek 50 millió évvel ezelőtt is. Később ezek elterjedtek Dél-Amerikában, és a Bering-szorosnál Ázsia területére is elvándoroltak (innen Európa és Afrika területeire is eljutottak). Az évmilliók során azonban Észak-Amerika területéről kihaltak. A DNS vizsgálatok alapján a lámát a vadon élő teveféléből, a guanakóból háziasították egyszerre több helyen. A legkorábbi bizonyítékok 5000-7000 évesek. Fő elterjedési területe Peru, Bolívia, Chile és Argentína egymáshoz közel eső régióit öleli fel. Elsősorban a magasabb hegyvidékek bokros, füves területein tartják, akár a 4000 méteres tengerszint feletti magasságokban is. Az itt egykoron élt őslakos

civilizációk (chiribaya, mocha, nazca, recuay, wari, chimu, inka) elsősorban málhás (ccara típusú) állatként tekintettek rá, de fogyasztották húsát és egyes források szerint nem kizárhatóan a tejét is. Szőrét (gyapjáért tartott típus a chaku), bőrét és trágyáját is hasznosították és hasznosítják ma is. Ez utóbbit taquia-nak nevezik és tápanyag-utánpótlásra és tüzelésre is alkalmas. Rituális célokra is alkalmazták az állatokat, így szakrális fontosságuk is kiemelendő. Mind a pre-inka népek, mind az inka nép magas rangú halottjai mellé gyakran agyagból készült lámaszobrocskákat vagy feláldozott, mumifikált lámákat tettek (pl. El Yaral, Tambo Viejo lelőhelyek), és egyes őslakos törzsek különböző más rituálékhoz is használták, használják az állatok húsát, zsírját és belső szerveit (rituális lakomák). Egyes források szerint az inkák azonban nem fogyasztották sem a lámák, sem pedig az alpakák tejét. A spanyolokkal a lovak, öszvérek és juhok is megjelentek Dél-Amerikában, így a tevefélék jelentősége csökkent, ami az állatok számának drasztikus visszaesését is eredményezte, ám a Dél-Amerikában élő lámák számát így is kb. 3,7 millióra becsülik napjainkban. A dél-amerikai országokon túl vannak lámák az Egyesült Államokban, Kanadában, Új-Zélandon, Ausztráliában, Franciaország, Olaszország területén is, de több afrikai országban is (pl. Kenya).

A tevéknél lényegesen kisebb állatról beszélünk. Feje legfeljebb 2 m magasan helyezkedik el, marmagassága kb. 1,2 m. Súlya 120-150 kg. Púpja nincs. Feje kicsi és keskeny, füle nagy és hegyes. Szemei nagyon kidüllednek. Farka 20-25 cm hosszú. Szőrzete a lábvégek és arcorri rész kivételével finom és tömött gyapjúval fedett, amelynek színe változatos lehet, így előfordulnak fekete, barna, vörös, okkersárga és ezen színek fehérrel váltakozó foltos verziói is. A szügy és a lábszár területein szarukeményedések találhatók, akárcsak az óvilági tevéknél. Talppárnája és hasított ajka a tevékhez hasonló.

Párzáskor mindkét ivar egyedei igen hevesek és agresszívan viselkednek egymással. A hímek harapják, rúgják egymást, és jellemző a nyakbirkózás is. Az embereket hajlamosak fajtársaknak tekinteni, így a fent felsorolt viselkedésekből származó veszélyekkel is szembe kell nézniük a tenyésztőknek, gondozóknak. Érdemes a lámák fülét és farkát figyelni, mert ezek állásából sok minden kiolvasható lelkiállapotuk kapcsán. Nagyon jellegzetes viselkedési formájuk a köpés, amely során a gyomortartalom egy részét juttatja nagy pontossággal ellenségére. Ha gyengéden és figyelmesen bánnak velük, barátságos és kezelhető állatok, de könnyen csökönyössé vagy ingerültté válhatnak. Egyes utazók úgy véleményezik ezeket a jószágokat, hogy kimondottan az indiánoknak valók, mert a fehér ember nem képes olyan türelmesen bánni velük, mint az őslakosok.

A lámacsapatokat egy idősebb hím vezeti, amelyhez kb. 6 kanca és azok szaporulata tartozik. Éberségüket kihasználva sokszor más állatfajokhoz is betesznek egy-egy úgynevezett őrlámát.

Az ivarérettséget kb. 3 éves korukra érik el. A párzási időszak normál esetben augusztus-szeptember. A párzás több tíz percen át és fekve történik, ami teljes egészében szokatlan a hasonló testalkatú fajokhoz képest. Vemhességi ideje 348 +/- 9 nap. Érdemes megemlíteni, hogy létezik egy olyan vemhességi vizsgálat is, amely azon alapul, hogy a kanca leköpi-e az odaengedett csődört (köpésteszt). Ha igen, akkor nagy valószínűséggel vemhes a kanca. Rendszerint egy csikó születik (10-11 kg), amely akár fél éves koráig is szophat, és csak azután választják el. Ellést követően a kanca máris alkalmas a megtermékenyülésre.

Táplálkozásuk az óvilági tevékhez nagyban hasonló. Álkérődzők. Régészeti leletek elemzése kimutatta,

hogy a lámákat kukoricalevéllel és kukoricaszárral takarmányozták. Ez egy teljes körforgást biztosított, ugyanis a lámák trágyáját a kukoricaföldekre hordták tápanyag-utánpótlásként. Később ezt néprajzi adatokkal is alátámasztották. Azt is sikerült bizonyítani, hogy abban az időszakban, mikor nem tudták kukoricával etetni a jószágokat, legeltették őket. A fűfélékből a Festuca spp., Poa spp., Calamagrostis spp., Bromus spp. és Stipa spp. fajokat legelik szívesen.

A lámák kimondottan a hűvös körülményeket kedvelik és a tevékhez hasonlóan napokig kibírják ivás nélkül. A vízszükségletüket szinte teljes egészében fedezik az általuk elfogyasztott lágyszárú növények víztartalma. Az egyenlítőhöz közelebbi területeken inkább magasabban érzik jól magukat, mert a meleget nehezen viselik. Vörös vértestjeik szintén oválisok, mint az óvilági tevefajoknál, és nagyon jó a vérkeringésük, az izmokat nagyon hatékonyan képesek ellátni oxigénnel.

Húsuk fehérjében, vasban és B-vitaminban gazdag,, zsír- és koleszterintartalma még a baromfihúsnál is kedvezőbb. Igen változatos módon fogyasztják évezredek óta, amelyhez még a spanyol hódítók is hozzáidomultak, a marha- és birkahús sem tudta elfeledtetni ezt a hagyományt.

Ahogy a bevezetőben is említettem, a lámák többes hasznú állatok. Főként húsukat fogyasztották, a szőrük gyapjútermékek előállítására alkalmas, nagy teherbírásuk pedig a nehéz terepű hegyvidéken való szállítmányozást segítette. Ezek eltérő fontosságúak voltak a történelem során élt andoki kultúrák számára. Lényegesen kevesebb szó esik a tejről, és kutatók egy része azt feltételezi, hogy az inkák nem is itták a lámák tejét, pedig erre egyértelmű bizonyíték nem áll rendelkezésre. Az egyik alapelv az volt, hogy túl kevés tejet termelnek az állatok és emellett nagyon nehéz a fejésük, hiszen agresszívak és a szőrzetben eldugott, kis kapacitású tőgyekkel, rövid tőgybimbókkal rendelkeznek. Naponta kb. 3-4 liternyi tejet is adhatnak, de azt is 2-3 óránkénti fejéssel lehet elérni (kenyai lámafarm példa). Kutatók más csoportja pedig egyáltalán nem veti el annak lehetőségét, hogy az andoki őslakosok fogyasztották a lámatejet. Találni olyan bejegyzéseket, ahol már a 16. századi forrásokra hivatkoznak a lámatej fogyasztása kapcsán. Habár az egyik kiemeli azt is, hogy éhínség idején volt ez jellemző, a másiknál pedig az sem bizonyítható, hogy lámáról van szó (juhokra is utalhatnak, habár a lámák helyi elnevezése is a juhhoz hasonló állatot jelöl). Acevedo (2007) külön tanulmányban gyűjtötte össze a lámatej emberi fogyasztásával kapcsolatos, történelmi forrásokon alapuló érveket és ellenérveket. Kiválóan csoportosítja az okokat és lehetőségeket, és nagyon gyakran csak a történelmi időkben élt utazók feltételezéseit.

Az ENSZ kitér arra, hogy a kevésbé elterjedt és használt tejeket (lámatej, jaktej, szamártej) népszerűsíteni kellene, akár kormányprogramokkal, mert ezek a tejek jó alternatívái a tehéntejnek főként a fejlődő országokban, ahol a szegény réteg élelmezése különösen nagy kihívást jelent.

A lámatej emberi fogyasztásra alkalmas, fehérjében, kalciumban és B12-vitaminban gazdag. Az íze édeskés, ám a zsírtartalom a földrajzi terület, az állat táplálkozása és kora erősen befolyásolja ezt a tulajdonságot. Egyértelműen kijelenthető tehát, hogy a lámatej nem tartozik a széles körben elterjedt élelmiszerek közé még a lámatartás hagyományos területein sem.

1. táblázat: *Néhány állatfaj tejének beltartalmi összehasonlítása (g/100 g)*

	Tejzsír	Tejfehérje	Tejcukor	Szárazanyag
Szarvasmarha	3.7	3.4	4.8	12.7
Kecske	4.1	3.3	4.5	14.1
Baktrián	5.39	3.5	5.1	14.23
Láma	4.7	4.23	5.93	15.61
Alpaka	3.68	4.53	6.00	15.05

A számok az irodalmakban talált értékek átlagai.